

Några argument om FRA-lagen ur centersynpunkt

Vid det här laget har ni riksdagsledamöter säkerligen fått mängder med mail och argument kring FRA-lagen och jag antar att snart är utleda på alla mail. Likväl vill jag ta tillfället i akt att delge er mina funderingar kring frågan mot bakgrund av att jag under lång tid jobbat med frågorna som anställd i partiet. Även om jag förstår alla svårigheter och behovet av solidaritet med alliansregeringen menar jag att regeringen och centerpartiet begår ett såväl ideologiskt som strategiskt fel när man till varje pris ska tvinga igenom en lag som innebär ett så långtgående intrång i den personliga integriteten som den nya signalspaningslagen innebär.

Mina argument rör tre områden: själva sakfrågan, de strategiska övervägandena och slutligen partiets allmänna ideologiska inriktning.

Stockholm, juni 2008

Henrik Sjöholm

1. Sakfrågan

Under behandlingen har jag hört en mängd argument för varför FRA-lagen bör antas. Den behövs för att motverka terrorism, den innebär bara att man reglerar ett oreglerat område, det finns omfattande rättssäkerhetsgarantier etc. Jag tvivlar inte alls på att mycket har gjorts för att förbättra lagen under hanteringen och på att centerpartiet spelat en viktig roll i denna process. Problemet är att lagen är felaktig från början och de förbättringar som gjorts räcker inte för att göra den aptitlig.

1.1 Frågan är ett principiellt nytt steg

I argumentationen för lagen har ibland anförts att det inte är något nytt, utan att man endast reglerar det som är en oreglerad situation idag. Det är helt enkelt inte sant. Regeringsformens utgångspunkt är att det råder ett förbud mot att övervaka medborgarnas kommunikation. Staten kan i lag föreskriva rätt för vissa myndigheter att övervaka kommunikation, något som under lång tid varit fallet för ”vanlig” signalspaning i etern. Även om det i någon mån är knepigt ur integritetssynpunkt ska man ha klart för sig att den alltigenom överväldigande mängden av vanliga medborgares kommunikation sker trådbundet, något som alltså fram till nu varit ”off limits” för FRA.

Flera remissinstanser, däribland Säpo, Rikspolisstyrelsen, Registernämnden, Datainspektionen och Advokatsamfundet lyfter fram att det är ett principiellt nytt steg att införa en lagstiftning som ger en myndighet rätt att övervaka alla medborgares kommunikation på ett sätt som har stora likheter med hemlig telefonavlyssning och som omgärdas av rigorösa krav, inklusive domstolsprövning av ingreppen. Samma kritik återkom i synpunkterna på försvarsdepartementets delning av propositionen.¹

1.2 Den mänskliga faktorn

FRA gör ett stort nummer av att deras register och övervakning inte läcker. Samma antaganden gör för övrigt sjukhus och bevakningsföretag. Likväl lästes (och läcktes) såväl Leif Blombergs som Anna Lindhs journaler då de låg på sjukhus. En person som förmodligen kan vittna om vad integritetsintrång är Mikael Persbrandt, som fick sin promenad hem efter en glad kväll på krogen dokumenterad av övervakningskameror och dagen efter återgiven i kvällspressen.

---

¹ http://www.advokatsamfundet.se/Documents/Advokatsamfundet_sv/Nyheter/Yttranden.pdf

Människor är nyfikna (fundera över hur många som tjuvläst sin systers dagbok eller sin partners sms) och de är, alltför ofta, giriga (hur skulle annars kvällstidningarnas tipspengar fungera). Det finns helt enkelt inget skydd mot den mänskliga faktorn i ett övervakningssystem.

1.3 Risken för statligt missbruk

Även om inte jag är särskilt rädd för ett omfattande missbruk idag, menar jag att det är naivt att tro att den övervakningsapparaten av den omfattning som FRA-lagen innebär inte kan komma att missbrukas. Faktum är att det har hänt tidigare i form av IB-affären, då socialdemokraterna blandade ihop landets intressen med partiets. I USA tvingade Watergateaffären bort Nixon och i Estland tvingades Savisaar bort efter ”Talligate”. Ett så kraftfullt instrument kommer att utgöra en enorm lockelse för mindre nogräknade politiker, inte minst som regeringen nu kommer att styra verksamheten operativt.

Inte bara risken för politiskt missbruk talar mot det. Även t.ex. skatteverket har tydliggjort att man ser möjligheten att använda signalspaningen för att upptäcka skattefusk och Svenskt näringsliv ville i sitt remissvar att övervakningen skulle användas för att upptäcka industrispionage². Trycket kommer att vara enormt på riksdag och regering att vidga användningsområdet. Se vidare nästa rubrik om ändamålsglidning.

1.4 Ändamålsglidning

Ändamålsglidning innebär att en åtgärd eller ett register gradvis börjar användas på ett sätt som inte var avsett från början. Det mest flagranta exemplet är PKU-registret som kommit att användas såväl för att identifiera Anna Lindhs mördare som för att identifiera tsunamioffer. Visserligen går båda ändamålen att försvara utifrån den nationella sinnesstämningen vid tillfället, men faktum kvarstår att medborgarnas förtroende för den insamling av blodprov som man trodde skedde uteslutande för forskning har fått sig en rejäl knäck.

Det kan vara värt att påminna sig att Centerpartiet var pådrivande för att begränsa ändamålsglidningen i samband med identifieringen av tsunamioffren. Det var tack vare våra insatser som lagen blev tidsbegränsad i ett läge där den upphetsade stämningen bäddade för en generell lag om att använda PKU-registret för allehanda ändamål som hade med identifiering att göra.

På samma sätt har kameraövervakningen för trängselskatter kommit att användas för att lösa brott. Återigen ett nobelt syfte som bara i ringa utsträckning drabbar ”vanliga” medborgare. Men tänk om det kommer att användas för att identifiera mindre förseelser, som en dags fusk med VAB eller liknande. Kommer vi fortfarande att tycka att ändamålet helgar medlen?

I fallet FRA kommer lockelsen för ändamålsglidning att vara enorm. Som framgår ovan har redan myndigheter och privata organisationer börjat se möjliga användningsområden för övervakningen.

1.5 Lagen kommer inte att fungera utan ytterligare repression

Även om FRA är duktiga på att sätta samman sökbegrepp för att sälla ut intressant information, så går det fortfarande att göra den otillgänglig. Med tanke på att de terrorister man säger sig jaga visat sig vara kapabla att bygga avancerade bomber förefaller det osannolikt att de inte skulle kunna tillräckligt mycket om datorer för att skydda sin kommunikation.

En ökad kontinuerlig övervakning kommer att vara ett ytterst kraftfullt incitament för privatpersoner och företag att skydda sin kommunikation bättre. Som en anhängare av rätten till anonymitet tycker

---

² <http://swartz.typepad.com/exploror/2008/06/varf%C3%B6r-st%C3%B6der-svenskt-n%C3%A4ringsliv-avlyssning.html>

jag inte att det är särskilt problematiskt, men det krävs inte mycket fantasi för att föreställa sig att terroristjägarna ganska snart kommer att tycka att det är besvärande och därmed kommer att ställa krav på att begränsa användningen av kryptering.

Den socialdemokratiska regeringen umgicks helt klart med sådana tankar runt 1998-99. Som ett resultat bl.a. av Centerpartiets energiska arbete lades sådana förslag på hyllan (för den tekniskt intresserade rörde det sig då om antingen obligatorisk nyckeldeponering eller användning av svaga krypton för att underlätta för myndigheter att knäcka dem) efter ett tillkännagivande där (mp) stödde de borgerliga partierna (bet 1999/2000:UU3³).

En ökad användning av kryptering som ett resultat av ökad övervakning riskerar att leda till en ond spiral. Ganska snart kommer nyttan av den ökade övervakningen att minska och då kommer kraven på ytterligare repressiv lagreglering. Hur ställer ni er som lagstiftare till detta?

1.6 Risken för försvårad brottsbekämpning

I samband med fildelningsdebatten har Centerpartiet upprepade gånger varnat för att repressiva åtgärder faktiskt kommer att leda till att det blir svårare att klara upp ”riktiga” brott. Det är besläktat med frågan om kryptering (ovan).

I takt med att övervakningen ökar kommer också efterfrågan på andra tjänster som försvårar övervakning att öka. Det handlar delvis om kryptering, men det handlar också om framväxande anonymiseringstjänster. Sådana finns redan men är inte allmänt spridda och för att de ska fungera riktigt väl krävs att de har många användare, eftersom det i många fall är komplexiteten i ett sådant nät som garanterar anonymiteten. Ökad övervakning kan bli den knuff som gör att många användare tar steget och börjar använda tjänsterna (därför att den upplevda fördelen med anonymitet då överstiger det ökade besväret och kostnaden i t.ex. bandbredd), vilket därmed innebär också att den kritiska massan för att fungera uppnås.

Hur märkligt det än kan låta är det inte en utveckling jag skulle välkomna. Spårbarheten på internet och möjligheten att beivra brott är faktiskt viktig. En kraftig ökning av anonymiseringstjänster skulle innebära att t.ex. arbetet mot barnpornografi eller organiserad brottslighet faktiskt blev svårare. Frågan är om FRA-övervakningen är värd ett sådant pris?

2. Strategiska överväganden

Även om sakfrågan och värderingarna naturligtvis bör vara vägledande för ett beslut är det självfallet ofrånkomligt att ibland också referera till taktik och strategi. Faktum är att jag är långtifrån övertygad om att ett stopp för FRA-lagen skulle missgynna vare sig partiet eller alliansen.

2.1 Modernisterna

I valet 2006 var centerpartiets inbrytningar i nya väljargrupper en avgörande faktor för framgången. I målgruppsanalysen beskrevs dessa som modernister. Även om FRA-frågan förmodligen spelar mindre roll för den enskilda väljarens agerande, även för modernister, spelar det stor roll vad framträdande opinionsbildare i gruppen säger om centerpartiet.

FRA-lagen är en fråga som riskerar att alienera många av de mest framträdande nya väljarna för partiet. Partiets ställningstaganden ifråga om fildelning, integritet och öppenhet var alla viktiga inslag i

---

³ <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3322&rm=1999/2000&bet=UU3>

att förnya hela bilden av partiet. Det var en bild som tog lång tid att bygga upp, men som snabbt glöms av väljarna om den inte hela tiden underhålls.

Jag ser att kommunikationen just nu lider av två svåra problem: (1) försvaret för lagen i sig, med hänvisningar till ospecificerade hot och mindre tal om de frågor som gjorde att partiet växte bland modernisterna, (2) den hårda partipiskan som inte alls ger bilden av ett modernt och öppet parti med högt i tak.

2.2 Oppositionen

I voteringen nästa vecka kommer socialdemokratin att vinna öppenhetspoängar gentemot hela alliansen genom att unisont rösta mot förslaget. Sådant finlir som att de i grund och botten är för denna liksom andra repressiva lagar kommer knappast att komma fram i debatten. Det socialdemokratiska hyckleriet i frågan kommer att betala sig.

Det är trist, därför att centerpartiet och andra partier var framgångsrika i att ta striden mot ”Bodströmsamhället” genom motstånd mot datalagring, motstånd mot användning av preventiva tvångsmedel, krav på rättstrygghet vid buggning och så vidare. Den bilden riskerar nu att vändas mot alliansen istället samtidigt som socialdemokraterna kan göra gällande att de försvarar rättstryggheten.

2.3 Risken för borgerlig splittring

Ett av de tyngsta argumenten för att rösta igenom en lag som borde vara centerpartiet helt främmande förefaller vara risken för borgerlig splittring. Jag kan förvisso förstå behovet av att som parti solidariskt agera för gemensamma förslag. Men det är inte nödvändigtvis till förlust vare sig för centerpartiet eller för övriga borgerliga partier om det dyker upp dissidenter som till och med kanske faller förslaget.

Alliansen vann valet på att erbjuda ett moraliskt alternativ till socialdemokratin under Göran Perssons ledning. Öppenhet, generositet och glädje var bara några av de ord som präglade alliansens kampanj. Sedan dess har väl en del vatten runnit under broarna och jag kan nöja mig med att konstatera att orubblig bestämdhet, tjurskallighet och ovilja att lyssna på motiverad kritik och oro knappast bidrar till att förbättra bilden av alliansen. Faktum är att partier som tillåter en öppen debatt och ledamöter som ibland vågar trotsa faktiskt bidrar till en bättre bild av hela regeringen och visar på ett annat klimat och ett annat ledarskap.

3. Principiella och ideologiska överväganden överlag

Genom centerpartiets förnyelse under en följd av år har partiets syn på staten, integritet och på folkvaldas roll samt maktindelning utvecklats och förfinats. För min del känner jag stolthet över att ha varit med om den resan och jag har svårt att förena den långa rad ställningstaganden vi gjort under snart tio års tid med det som nu sker med FRA-lagen.

3.1 En liberal syn på staten

Staten och det statliga våldsmonopolet har i alla tider varit en besvärlig fråga för liberaler att handskas med. Samtidigt som man konstaterat behovet av en stat med våldsmonopol har man också framhållit behovet av att tygla staten så att dess makt inte sväller över alla bredder.

Även om han knappast går att beskriva som liberal fångade Tomas Hobbes dilemmat i boken Leviathan⁴, där han använder det bibliska odjuret för att beskriva staten. I korthet landar Hobbes i en

---

⁴ [http://en.wikipedia.org/wiki/Leviathan_\(book\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Leviathan_(book))

kontraktsteori, där staten tillkommer som en överenskommelse mellan medborgarna, men också avgränsas tydligt i sin räckvidd.

Oavsett utgångspunkt har liberala filosofer i allmänhet uttalat ett starkt försvar för individuella fri- och rättigheter. Dessa har t.ex. innefattat äganderätt, yttrandefrihet, religionsfrihet m.m. Under många år har liberaler också kritiserat de svenska grundlagarna för att sakna ett fungerande integritetsskydd, vilket bland annat lett till tydliga förslag från integritetsskyddskommittén.

Ett av skälen till den liberala tveksamheten att ge staten alltför omfattande befogenheter är en i grunden pessimistisk syn på människan – ger man en regering möjlighet att utöka sina egna befogenheter och att främja sina egna intressen, så kommer det att ske. Det är ingen slump att det var en liberal politiker, lord Acton, som myntade uttrycket ”Makt korrumpärer: absolut makt korrumpärer absolut”.

3.2 Centerpartiets syn på integritet

Den skepsis många centerpartister uttrycker inför FRA-lagen är knappast omotiverad. Under flera års tid har partiet aktivt marknadsfört sin syn på integritetsfrågor och krävt ett stärkt skydd för den personliga integriteten.

I en av de första genomarbetade motionerna i ämnet ”Integritet, yttrandefrihet och offentlighet” (2000/01:K341)⁵ lyfte partiet behovet av ett starkare integritetsskydd än PUL kunde erbjuda (t.ex. görs där omfattande undantag för affärsverksamhet och offentlig verksamhet, samtidigt som vanliga människors yttrandefrihet inskränks).

Som beskrivits ovan var Centerpartiet en drivande kraft för att t.ex. tidsbegränsa den lag som gjorde det möjligt att använda PKU-registret för att identifiera offer efter Tsunamin. Denna restriktiva hållning har t.ex. upprepats i en debattartikel av Johan Linander och Eskil Erlandsson⁶ 2006.

I en kort men genomarbetad partimotion 2005/06:K371⁷ förtydligade partiet ställningstagandet om integritet genom att kräva en generell integritetslagstiftning och att nya lagförslag skulle konsekvensbeskrivas ur integritetssynpunkt.

Senare samma år yrkade partiet avslag på regeringens proposition om utökad användning av DNA-teknik för brottsbekämpning med hänvisning till integritetsskyddet. En av de punkter man var mest kritiskt mot var förslaget om ett slags spaningsregister med DNA-profiler för dem som varit misstänkta men inte dömts för brott (2005/06:Ju7)⁸.

Genom partiets öppenhetsmanifest⁹ som presenterades på förtroenderådet 2006 inför valrörelsen sattes integritetsfrågor in i ett samlat perspektiv på det öppna samhället tillsammans med t.ex. kraven på en öppen ekonomi, på öppenhet mot omvärlden, handel osv. Manifestet fick en hel del uppmärksamhet och togs väl emot på ledarsidor och bland borgerliga bloggare.

Ser man till den höga svansföring partiet haft i integritetsfrågor är det inte svårt att förstå den besvikelse många nu uttrycker över vad som sker.

---

⁵ http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GO02K341

⁶ <http://johanlinander.se/blog/2006/02/02/freda-pku-registret/>

⁷ <http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=410&typ=mot&rm=2005/06&bet=K371>

⁸ http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=410&dok_id=GT02Ju7&rm=2005/06&bet=Ju7

⁹ <http://www.centerpartiet.se/upload/Centerpartiet/Dokument/%C3%96ppenhetsmanifest15juni.pdf>

3.3 Partiets syn på riksdagsuppdraget

Tillsammans med de övriga partierna i alliansen har Centerpartiet under lång tid argumenterat för ett personval utan spärar för att väljarnas vilja ska få fullt genomslag. Ett argument för detta har varit den uttalade viljan att stärka riksdagsledamöterna gentemot sina egna partier. Ett exempel på denna argumentation finns i en rapport från 2001 "Folksuveränitet eller självbestämmande" (avsnitt 3.2.1)¹⁰

I rapporten lyfts också frågan om den otillräckliga maktindelningen i Sverige upp, där den svenska parlamentarismen fått följden att riksdagen idag agerar osjälvständigt i förhållande till regeringen. Liknande resonemang ifråga om personval och maktindelning och kopplingen däremellan finns t.ex. i partiets kommittémotion 2004/05:K323¹¹ om demokrati.

Ett stärkt mandat för ledamöter och större respekt för riksdagen innebär naturligtvis inte att man ska tolerera anarki eller tillämpa fri röstning i alla möjliga frågor. Men det betyder definitivt att man ibland måste tolerera att en ledamot tvingas följa sitt samvete och leva upp till den egna väljarkretsens krav. Det betyder också att man ibland måste inse att även en majoritetsregering undantagsvis kan förlora en votering. Det behöver inte heller vara hela världen, så länge som regeringen inte gör varje fråga till en kabinetsfråga. Men det är i så fall regeringen som gör problemet, inte de ledamöter som faktiskt röstar efter sitt eget samvete.

---

¹⁰http://www.centerpartiet.se/upload/Centerpartiet/V%C3%A5r%20politik/Rapporter/Rapporter%202001/folksuveranitet_eller_sjalvbestammande.doc

¹¹http://www.centerpartiet.se/upload/Centerpartiet/V%C3%A5r%20politik/Rapporter/Rapporter%202001/folksuveranitet_eller_sjalvbestammande.doc